

THE IMPORTANCE OF SPIRITUAL-EDUCATIONAL ACTIVITIES IN DEVELOPING ECOPEDAGOGICAL COMPETENCE IN STUDENTS

Murtozayeva Mahfuza Murtozayevna
Uzbek State University of World Languages

Abstract. This article presents the educational significance of spiritual activities in the development of eco-pedagogical competence in students, its possibilities. Also, the importance of integration of environmental education and its development, materials on eco-pedagogy, scientific conclusions are noted. The characteristics of students, the activities of the human personality, their awareness of their direct dependence on the current ecological situation, and the increase of ecological responsibility in their inner world are presented. The article discusses the need for systematic efforts to enrich the content of environmental education in higher pedagogical institutions, and to instill eco-pedagogy in the minds of social society and its members.

Keywords. students, environmental education, spiritual activities, development, eco-pedagogy, social society.

TALABALARDA EKOPEDAGOGIK KOMPETENTLIKNI RIVOJLANTIRISHDA MA'NAVIY-TARBIYAVIY TADBIRLARNING AHAMIYATI

Murtozayeva Mahfuza Murtozayevna
O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti

Annotatsiya. Ushbu maqolada talabalarda ekopedagogik kompetentlikni rivojlantirishda ma'naviy tadbirlarning tarbiyaviy ahamiyati, uning imkoniyatlari to'g'risidagi fikrlar bayon etilgan. Shuningdek, ekologik ta'limning integratsiyalashuvi va uni rivojlantirishning ahamiyati, ekopedagogikaga oid materiallar, ilmiy xulosalar qayd etilgan. Talaba-yoshlar, inson shaxsining faoliyati, hozirgi ekologik ahvolga bevosita bog'liqligini anglashi va ularning ichki dunyosida ekologik mas'uliyatni oshirish to'g'risidagi tavsiflar keltirilgan. Oliy pedagogik o'quv yurtida ekologik ta'lim mazmunining boyitilish, ijtimoiy jamiyat va uning a'zolari ongiga ekopedagogikani singdirishda muntazam harakatning zarurligi to'g'risida fikrlar yuritilgan.

Kalit so'zlar. talaba-yoshlar, ekologik ta'lim, ma'naviy tadbirlar, rivojlantirish, ekopedagogika, ijtimoiy jamiyat.

Yurtimizda AQSH, Buyuk Britaniya, Koreya Respublikasi, Rossiya, Hindiston, Singapur, Malayziya va boshqa davlatlar bilan hamkorlikda 22 ta xorijiy oliy ta'lim muassasasi va filiallari faoliyat ko'rsatmoqda. O'zbekistondagi xorijiy oliy ta'lim muassasalarida axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, xalqaro huquq va munosabatlar, biznesni boshqarish, dasturlash va boshqa zamonaviy yo'nalishlari bo'yicha kadrlar tayyorlanadi. Oliy ta'lim muassasalari huzurida tayyorlov kurslari faoliyati yo'lga qo'yilib, qulay shartlar va qator imtiyozlar asosida abituriyentlarni o'qishga tayyorlash ishlari olib borilmoqda.

Oliy pedagogik ta'limda "Umumiy pedagogika", "Umumiy pedagogika va psixologiya", "Pedagogik aksiologiya". "Ijtimoiy pedagogika", "Pedagogik va psixologik fanlarni o'qitish metodikasi", "Pedagogik texnologiya", "Qiyosiy pedagogika" kabi fanlarning ahamiyati shundaki, ulardagi materiallar, ilmiy xulosalarni o'rganish tufayli talaba-yoshlar, inson shaxsining, faoliyatining hozirgi ekologik ahvolga bevosita bog'liqligini anglaydi.¹ Jamiyatda har bir insonning ichki dunyosi bilan ekologik mas'uliyatini oshirish uchun muntazam harakat lozim. Talaba-yoshlar jamiyatimiz ijtimoiy, iqtisodiy yuksalishida muhim vazifani bajaradilar, ular ekologik jihatdan yuksak bilimga ega bo'lgan barkamol avlodning tarbiyasi uchun mas'uldirlar. Bunday talab ularning ekologik bilimlarni chuqur egallashlarini, oliy pedagogik ta'lim tizimidagi fanlarni, yangi innovatsion texnologiyalar asosida chuqur o'rganish, ushbu fanlarning bevosita mavjud ekologik vaziyat bilan aloqadorligini tushunib olishlarini, ekologik ma'lumotlar, xulosalar, qarashlar, ilmiy yo'nalishlar mazmunini bilishni talab qiladi. Talaba-yoshlarga o'quv amaliyoti va pedagogik amaliyot olib borish, umumta'lim maktablarida o'quvchilar bilan ishlash jarayonida ham atrof-muhit muhofazasiga doir materiallar bilan ishlash, undan tarbiyaviy ishlarda samarali foydalanilmoqda.

Oliy pedagogik ta'limda talabalarga ekologik vaziyatning mohiyatini tushuntirishda, O'zbekiston Respublikasi ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilish davlat qo'mitasi tomonidan har yili ekolog jurnalistlar bilan hamkorlikda festival o'tkazilishi odat tusiga kirganligi va ushbu tadbir natijasida matbuotda e'lon qilingan ekologik mazmundagi materiallarni mustaqil o'rganish taklif qilinadi. Ushbu tanlovning asosiy maqsadi ekolog jurnalistlar faoliyatini qo'llab-quvvatlashdir. Jamoatchilikni jumladan, talaba-yoshlarga tabiatni himoya qilish, undan unumli foydalanish bo'yicha olib borilayotgan samarali ishlar natijasini yaqindan tanishtirishga qaratilgandir. Talaba-yoshlar ekopedagogik kompetentligining rivojlanishiga nodavlat va notijorat tashkilotlari (NNT) ham o'z hissasini qo'shmoqda, ular davlat tashkilotlari bilan hamkorlikda talaba yoshlar orasida tarbiyaviy ahamiyatga molik ekologik tadbirlarni o'tkazib kelishmoqda. Tarbiyaviy ekologik yo'nalishdagi samarali faoliyati bilan "Logos",

¹ Murtozaeva M.M. Ekopedagogika. Monografiya. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2023. – 200 b.

“Ekosan”, “Amudaryo va Orol himoyachilari ittifoqi”, “Hayot”, “Buloqcha” kabi nodavlat va notijorat tashkilotlari talaba yoshlar e’tiborini qozonmoqda.²

Mustaqilligimiz davrida vujudga kelgan ekologik harakat va xalqaro ekologik tashkilotlar faoliyatining asosiy yo‘nalishlaridan biri talaba yoshlar orasida ekologik tarbiyaviy ishlarni yo‘lga qo‘yish, ekopedagogik kompetentligini rivojlantirish hisoblanadi. Bugungi kunda ekologik yo‘nalishdagi 100 dan ortiq nodavlat notijorat tashkilotlarni birlashtirgan O‘zbekiston Ekologik harakatidan O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Qonunchilik palatasiga saylangan deputatlar oldida katta va mas’uliyatli vazifalar turibdi. Xalqaro ekologik tashkilotlar bilan hamkorlikda maktablar, oliy o‘quv yurtlari, akademik litsey, kasb-hunar kollejlari va pedagog-xodimlar, talabalar hamda ularning muntazam ishtirokida “Ekologiya va salomatlik” kunlari o‘tkazib kelinmoqda.³ O‘tkazilayotgan tadbirlar natijasida har yili kuz va bahor oylarida ariq zovurlar tozalanadi, shaharlar va qishloqlarda vujudga kelgan chiqindilar yo‘q qilinadi yoki belgilangan xavfsiz joylarga to‘planadi, zararsizlantiriladi. Ekologik harakatning barcha viloyatlardagi ushbu tadbirlarning tashkilotchisi va ishtirokchisi talaba-yoshlardir. Ekologik tarbiyaga oid faoliyatda erishilgan natijalar millionlab maktab o‘quvchilari, kasb-hunar kollejlari o‘quvchilari, oliy o‘quv yurtlari talabalarining faol ishtiroki tufaylidir. Ekologik harakatning tashabbusi va bevosita ishtirokida talaba-yoshlar orasida “Ekofestival”lar o‘tkazish an’anaga aylangan. “Ekofestival” doirasida xalqaro ekologiya Yer va Suv kunlari, Atrof-muhitni asrash tadbirlari o‘tkaziladi. Shuningdek, “Mustaqillik kuni”, “Navro‘z” va boshqa milliy bayramlarimizga bag‘ishlanib mahallalarda talabalar, tadbirkorlar, tadbirkor yoshlar ishtirokida ekologiya kunlari tashkil etiladi. Ekologik festivallar “O‘zbekiston milliy parklari”, “Ekoturizm va barqaror rivojlanish” hamda “Biz Orol bolalari” kabi mavzularda tashkil etilmoqda.⁴

Talabalarda ekopedagogik kompetentlikni rivojlantirishda Oliy o‘quv yurtlari talabalar orasida ekologik muammolarga bag‘ishlanib muntazam sur’atda tashkil etilayotgan va o‘tkazilayotgan ko‘rik tanlovlar, bolalar badiiy ijodiy namunalari, ko‘rgazmalari, ekoturizm rivojlanishini targ‘ib etuvchi tadbirlar muhim ahamiyat kasb etmoqda.⁵ Ekologik harakatning mamlakatimiz yoshlarida ekopedagogik kompetentlikni rivojlantirish borasidagi amaliy va tarbiyaviy ishlardan yana biri aholi orasida “Eng yaxshi shahar”, “Eng yaxshi

² Murtozayeva M.M. Ta’limda ekopedagogik o‘quv-tarbiyaviy ishlarni tashkil etish va rivojlantirish. Namangan davlat universiteti ilmiy axborotnomasi. – Namangan, 2024. – 5-son. – B. 1123-1126.

³ Qosimova N. Global iqlim o‘zgarishi va jurnalistika. O‘quv-amaliy qo‘llanma. – Toshkent: Jurnalistlarni qayta tayyorlash markazi, 2016. – 96 b.

⁴ Murtozaeva M.M. Ekopedagogika. Monografiya. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2023. – 200 b.

⁵ O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2019 yil 27 maydagi “O‘zbekiston Respublikasida ekologik ta’limni rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi 434-son qarori. O‘zbekiston Respublikasi qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi, 21.05.2021 y., 09/21/320/0482-son.

tuman”, “Eng yaxshi muassasa”, “Eng yaxshi mahalla”, “Toshkent ekologiyasi: yoshlar tashabbusi”, “Mening shahrim – mening uyim” kabi ekologik, tarbiyaviy ahamiyatdagi tadbirlarni o‘tkazayotganligi yoshlar orasida ekologik tushuncha, atrof-muhitni asrashga e’tibor, tabiat in’omlariga insoniy hurmat, ya’ni ekologik madaniyatning yangi jihatlarini vujudga keltirmoqda. Ekologik harakatlarning ta’siri bevosita mamlakatimiz yosh olimlari e’tiborini ushbu masalalar yechimiga ham qaratmoqda. O‘zbekiston Respublikasi Fanlar Akademiyasining soha institutlari, universitetlarda faoliyat ko‘rsatayotgan yosh tadqiqotchi-pedagoglari, doktorant va tayanch doktorantlar, mustaqil izlanuvchilarning ilmiy tadqiqotlarida ekologik muammolarning ma’lum qismlari bo‘yicha yechim izlanmoqda. Yosh ilmiy tadqiqotchilarga xalqaro va Respublikamiz darajasidagi ilmiy-amaliy konferensiyalarda ishtirok etish, ilmiy maqolalarini to‘plamlarda chop etishga amaliy yordam etmoqda. Eng muhim natijalardan biri yosh olimlar ilmiy xulosalari, ilmiy ishlari va qo‘lga kiritgan natijalari asosida berilgan takliflar ekologik tizimda amaliyotga kiritilishiga ham yordam bermoqda.

O‘zbekistonning qishloqlarida yashayotgan, talaba-yoshlar orasida ekologik ma’rifat, tarbiyaviy ahamiyat kasb etuvchi amaliy ishlar o‘tkazilmoqda. Jumladan, Qoraqalpog‘iston Respublikasida va viloyatlardagi ekologik qiyinchiliklar vujudga kelgan tumanlarga toza ichimlik suv chiqaruvchi nasoslar yetkazib berildi.⁶ Har yili “Ekosan” xalqaro ekologik tashkiloti tomonidan bolalar kasalxonalari, aholi yashash joylarida faoliyat yuritayotgan dehqon bozorlari hududlarida yuqumli kasalliklarning oldini olishga mo‘ljallangan medikamentlar bilan ta’minlash yo‘lga qo‘yilgan. Shu maqsadda qishloq turmush madaniyati, ijtimoiy salomatlik va ekologiyaga oid loyihalarning hayotga tatbiq etilganligi qishloqlarimizda istiqomat qilayotgan yoshlarning ekopedagogik kompetentligini rivojlantirish, ularning ekologik tarbiyalanishida muhim omillardan bo‘lmoqda.

Talaba-yoshlarning ekologik tarbiyasini rivojlantirish borasida olib borilayotgan bir qator ishlar ta’lim tizimidagi muhim vazifalardan biri sanaladi. Oliy ta’limning qator muassasalarida yuqori malakali oliy ma’lumotli ekolog mutaxassislar tayyorlanmoqda. O‘zbekiston Respublikasi ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilish davlat qo‘mitasi tomonidan ekologik mavzudagi maxsus adabiyotlar nashr qilinishi yo‘lga qo‘yilgan.

O‘zbekistonda uzluksiz ta’limning barcha jabhalaridagi islohotlar natijalari jahondagi yetakchi mamlakatlar tomonidan e’tirof etilishi munosabati bilan amalga oshirilayotgan ijtimoiy-iqtisodiy islohotlarda yoshlarning ekologik tarbiyasi muhim o‘rin egallaydi. Shu munosabat bilan uzluksiz ta’lim tizimi ekologik ta’limning takomillashuviga alohida e’tibor qaratib kelmoqda. Demokratik islohotlarning keng miqyosda olib borilishi va ijtimoiy fuqarolik

⁶ Murtozayeva M.M. Ta’limda ekopedagogik o‘quv-tarbiyaviy ishlarni tashkil etish va rivojlantirish. Namangan davlat universiteti ilmiy axborotnomasi. – Namangan, 2024. – 5-son. – B. 1123-1126.

jamiyatining rivojlantirilishi jarayonida talabalar ekologik tarbiyasi masalalari yechimi uzluksiz ta'limning barcha bo'g'inlarida faol ishtirok etishni taqozo etadi. Mamlakatimizda demokratik islohotlarni chuqurlashtirish davrida oliy ma'lumotli pedagog mutaxassislar tayyorlash va ular ekopedagogik kompetentligini, ekologik tarbiyalanganlik darajasini rivojlantirish bo'yicha oliy ta'limdagi bir qator fanlar o'quv dasturlari, ma'ruzalar matnlari tizimi takomillashtirildi. Qayd etish lozimki, oliy ma'lumotga ega bo'lgan bakalavrlarning O'zbekiston ekologik harakatiga a'zo bo'lishlari, ular tomonidan ekologik masalalar yechimiga taklif va mulohazalar bildirishlari va ilmiy xulosalar taqdim etilayotganligi ta'lim tizimidagi samarali tarbiyaviy ishlar natijasidir.

Oliy pedagogik o'quv yurtida ekologik ta'lim mazmunining boyitilishi, jamiyatni modernizatsiyalash davridagi maqsad va vazifalarni fuqarolar ongiga singdirishda, jumladan, yoshlarning O'zbekiston Respublikasi Prezidenti asarlari, nutqlari, farmon va qarorlarida, ekologiya sohasiga tegishli nazariy fikrlar, xulosalar, aniq bayon qilingan vazifalarning mohiyatini o'rganishlarida dastur va metodologik asos vazifasini o'tayapti. Mamlakat rahbarining bevosita mintaqa tabiiy resurslariga taalluqli xulosalari talabalarimizda mavjud suv resurslaridan tejamli, oqilona foydalanish mas'uliyatini rivojlantirishda muhim omilni bajaradi. Talaba-yoshlarga ekologiyaga doir mavzularni tushuntirishda, muammoning mazmunini va O'rta Osiyoda vujudga kelgan ekologik qiyinchiliklar, ularning asosiy sabablarini ochib berish ta'lim oldidagi muhim vazifalardan biridir. Umuman olganda, tabiiy resurslarning mintaqa ijtimoiy-iqtisodiy hayotidagi o'rni muttasil oshib borayotganligi, mavjud yer usti va yer osti tabiiy resurs manbalaridan xo'jalik tarmoqlarida unumli foydalanish barcha mutaxassislar va uzluksiz ta'limda faoliyat ko'rsatayotgan ekologlar oldida ham muhim vazifa bo'lib qolmoqda.

Ta'lim tizimidagi ekologik islohotlar xalqaro darajadagi talablarga mosdir. Ta'kidlash lozimki, Birlashgan millatlar tashkiloti, Yevropa iqtisodiy komissiyasi bilan hamkorlikda ekologik ta'limni, ekologik tarbiyani yanada takomillashtirish, yoshlar ekopedagogik kompetentligini rivojlantirish bo'yicha samarali ishlarni bajardi. Mamlakatimizda ekologiyaga oid muammolarning kun sayin global ahamiyat kasb etayotganligini inobatga olib, so'nggi yillar davomida muhim ustuvor vazifalar qatorida atrof-muhit muhofazasi hamda ekologik madaniyat, shuningdek, ekologik ta'lim va tarbiya, ekologik ma'rifat masalalariga e'tibor kuchayganligi bois talaba-yoshlar ekopedagogik kompetentligini rivojlantirishda muhim amaliy ahamiyat kasb etadi.

Adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2019 yil 27 maydagi “O‘zbekiston Respublikasida ekologik ta’limni rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi 434-son qarori. O‘zbekiston Respublikasi qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi, 21.05.2021 y., 09/21/320/0482-son.
2. Murtozayeva M.M. Ta'limda ekopedagogik o‘quv-tarbiyaviy ishlarni tashkil etish va rivojlantirish. Namangan davlat universiteti ilmiy axborotnomasi. – Namangan, 2024. – 5-son. – B. 1123-1126.
3. Murtozaeva M.M. Ekopedagogika. Monografiya. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2023. – 200 b.
4. Qosimova N. Global iqlim o‘zgarishi va jurnalistika. O‘quv-amaliy qo‘llanma. –Toshkent: Jurnalistlarni qayta tayyorlash markazi, 2016. – 96 b.